

PERPAUS KONPLETIBOEI BURUZ

Patxi Goenaga

Arrasate, 1979-XII-22

Beste edozer baino lehen ohar bat egin behar dut: nere lana *corpus* txiki baten deskribapena, aurkezpena, besterik ez da izango. *Corpus* hau Juan Bautista AGUIRREren *Eracusal-diac obraren* lehen liburua izango da. Liburu horretan jasotako zenbait datu aurkeztera mugatuko da nere lana. Gramatika Sortzaileak Estrukturalismoari egozten dion akatsa *taxonomia* hutsean gelditzea da, hots: hizkuntz fenomenoen deskribapen eta sailkapen soilean. Baina, bistan da, euskaraz behintzat, fenomenoen deskribapen hori ere oraindik, hein handi batean, eginkizun dugula. Askotan deskribapen lana ere egiteko baitugu. Honenbestez, zilegi bekigu, Agirre Astea-sukoaren zati bat *corpus*tzat harturik honen deskribapen bat egitea. Deskribapena egitea eta datuen esplikazioa ematea bi gauza dira. Gure kasuan, esplikazioetara iristeko —denok ulertuko duzuenez— azterketa sakonagoak egin beharko dira eta, gainera, benetako esplikazioa lortu nahi bada, *corpus* guztien gaintetik altxatu beharko ditugu begiak. Horregatik, *corpus*-az gainera gramatikalariaen beraren “gaitasunera” ere sarri jo beharko da, gauzak behar bezala aztertzeke.

Egia esateko, lan honi heldu nionean, Altubek eta Azkuek (1) -LA eta -NA-ri buruz ziotena egiaztatu edo gezur-

---

(1) Ik. Sebero ALTUBE, *Erderismos*, 119-121 orr. eta baita *Observaciones al tratado de “Morfología Vasca” de Don R. M. de Azkue*, 74 orr.

Eta baita, R. M.ª de AZKUE, *Morfología Vasca*, 559 parr. eta *Diccionario Vasco-Español-Francés*, -NA-ren sarreran.

tatu nahian ekin nion, uste bainuen agian semantika arrazoiak egon zitezkeela bereizketa horretan. Baina nere lehenbiziko asmoak porrot egin zidan berehala, Agirrek *-NA* inoiz erabiltzen ez zuela ikustean. Baina bi atzizki horiek gora behera, interesgarri iruditu zitzaidan konpletiboei begirada bat ematea. Izan ere, *-LA/-NA* bereizketarik agertzen ez bazaigu ere, bada beste bereizkuntza zenbait, denok normalki egiten ditugunak, baina hori zergatik den galdegingo baligute, ez genuke, seguru asko, erantzuten jakingo. *Etortzea pentsatu dut / etorriko naizela pentsatu dut; ez dut etortzerik pentsatu / ez dut etortzea pentsatu; Ez dut etorriko naizela pentsatu / ez dut etorriko naizenik pentsatu* erako perpausei buruz ari naiz. Semantika gorabeherak tartean direlarik, oso polita izango litzateke banan banan semantika desberdintasun bakoitzari subordinatzaile bereizia dagokiola aurkitzea. Hori, zoritxarrez, ezina da. Zenbait korrespondentzia gerta daitezke —iruditzen zait— baina askotan gauzak elkarrekin gurtzatzen eta nahaspilatzen dira. Kontua da badirudiela askotan semantika era berdineko egiturek jokabide berdina dutela zenbait transformazioren aurrean. Eta, horregatik, agian, perpaus hauen azpiegitura bilatzen hasten bagara, perpaus subordinatu hauek klase semantiko desberdinetakoak baldin badira, esan nahiko du sakonean representazio sintaktiko berezia izango dutela (2).

Baina hau dena lan luzea da eta ez daiteke *corpus* txiki eta mugatu batekin egin. Hau lehen pauso txiki bat besterik ez da, egiteko asmoa dudan lan zabalago baten lehen urratsa. Hortaz, eta gure harira etorritz, lan honen helburua zenbait arazo aurkeztea besterik ez da izango. Gramatiketan eta, gauzak oso era sinplean agertzen zaizkigu, baina ikusiko dugun bezala, gauza hauek sinpletik oso gutxi dute, edozein egituraren aurrean pila bat galdera sortzen baitzaizkigu. Horregatik, Agirre Asteasukoak eskaintzen dizkigun datuen

---

(2) Espainolari buruz aipa daiteke Violeta DEMONTE-ren *La Subordinación sustantiva*, Madrid, Cátedra, 1977. Autore honek hiru tipo semantiko bereizten ditu: faktiboak, proposizionalak eta ekintzazkoak, bakoitzari sakoneko egitura berezia dagokiolarik. Dena dela, holako perpausei buruzko lanak ugari dira eta jakina, gauzak esplikatzeko orduan, ez datoz bat. Horretarako, ikusi besterik ez dago Demontek aurrreko bibliografiari ematen dion errepasoa. Euskaraz, noski, ilunpe osoan gabiltza oraingoz.

aurkezpenaz gainera, gehienez ere, zenbait puntu —han hemenka aterako zaizkigunak— aipatu besterik ez dugu egin-go, inolako sakontasun eta osotasun asmorik gabe. Gehiengotan, galderak aidean geratuko dira.

Bi zatitan banatuko dut nere lana: a) -LA atzizkiaren erabilera eta b) aditz izenaz lortzen ditugun perpaus txertatu batzuren aurkezpena. Bereziki, lehenbizikoekin duten zerikusia dela medio. Bigarren honetan ez ditugu aztertuko aditz izenaren erabilera guztiak, -T(Z)EA forma baizik.

a) -LA atzizkiaren erabilera

1.—Aditza indikatiboan doalarik agertzen zaigu lehenbizi perpaus konpletiboa. Adibidez:

(1) *adirazteco, Jainco bat bacarra bada ere, dala iru Persona* (57)

(2) *aitortu det, ez naizala, ni, zu nere biotzera etortzeco diña* (320)

(3) *beldur naiz, zure confesioac izan dirala gaiztoac* (242)

Adibide pila bat eman genezake, baina denek eskema berdintsua jarraitzen dutenez, adibide horiekin aski dela deritzat. Hala ere ohar bat egin behar dela uste dut ordenari buruz. Altubek -LA atzizkia perpaus txertatua galdegai denerrako uzten zuen eta, gainerako kasuetan, berriz, -NA. Agirrek, ordea, -NA inoz ez erabiltzeaz gainera, ia beti perpaus txertatua perpaus nagusiaren ondoren botatzen du. Goiko adibide horiek lekuko. Egia da, inoiz aditz nagusiaren aurrean ere jartzen duela, baina perpaus horiek oso kopuru txikia osatzen dute. Dena dela, guri interesatzen zaigunerako ez dut uste ordena kontu honek gauzak gehiegi aldatzen dituenik, zeren beti, eta hutsik egin gabe, -LA atzizkiaz baliatzen baita.

Bestalde, interesgarri izan daiteke perpaus nagusian zein aditz agertzen diren ikustea. Hots: zein aditzen menpean dauden direlako perpaus konpletibo horiek. Gramatika tradizionalean beti hartu izan dira kontutan aditz mota desberdinak, eta transformatibistek ere —ikuspegia aski desberdina

bada ere— kontutan hartzen dute aditz nagusia (3). Hona hemen, beraz, -LA atzizkidun perpaus hauek zein aditzen mendean aurkitzen diren: *adierazi, aditu, aditzera eman; agindu* ("prometatu" zentzuan); *aitortu, ahaztu, atera, begiratu, beldur izan, kontatu, kontuegin, dio, demagun, hitza eman, ikusi, erabaki, erakutsi, erantzun, eritzi, esan, ezagutu, gaztigatu, gogoratu, gogorra ekarri, igerri, iritsi, dirudi, jakin, oroitu, sinistu, ukatu, uste.*

2.—Aditz hauen mende agertzen zaizkigun perpaus konpletibo hauek gehienak objetoaren lekuan egongo dira baina badira bakarren batzu perpausaren sujeto gisa agertzen direnak ere:

(4) *¿Nori gogoraco zayo illac eta ustelduac daudela oriec?* (32)

(5) *Guero gogoratzen zatzu iru aldiz Aitari eguin ceniola birau* (153)

Honela hartu beharko dira perpaus kopulatibo batean txertatuak agertzen zaizkigunak ere:

(6) *Eztaquigu, cer igaro citzayon becatari oni; baña beldur izateko da, aimbeste Comunio gaiztoren buruan gogortua gueratu citzayola biotza, eta etzala Jaunagana biurtu biotz osoz* (431).

(7) *Fedeco gauza da, Jesusen neque-oñaceac izan cirala neurric gabe baliotsuac* (295).

Holakoetan honako predikatuak aurkitu ditut: *egia da, fedeco gauza da, gauza jaquiña da, jaquintsuen iritzia da, da*

---

(3) Adibidez, "prometer" —dio Demontek— formaría parte de los verbos que, por diversas razones que aún no hemos expuesto, admiten un infinitivo como completivo y sería un verbo proposicional de "logro", mientras que "adivinar", también con esquema de logro, no acepta infinitivos y "desear", verbo proposicional de "estado", exigirá obligatoriamente una completiva de infinitivo en determinadas circunstancias sintácticas (...). Creo, sin embargo (...) que a despecho de esas diferencias más o menos profundas, a todas estas oraciones les debe corresponder una misma estructura subyacente puesto que todos los verbos de sus matrices son proposicionales. Con ello replanteo la hipótesis de que hay tantas estructuras profundas para las oraciones completivas como *tipos semánticos de verbos que toman subordinadas. Tipos, repito, que se establecen no de acuerdo con el significado de los mismos (deseo, lengua, entendimiento), [gramatika tradizionalean bezala], sino con el tipo de objeto que sea la subordinada por ellos regida* (algo en el mundo real, algo en el mundo lingüístico), y, en cada caso, por tanto, cuál sea el contenido descriptivo de la misma". V. DEMONTE, *op. cit.*, 127 orr. (azpimarratuak nereak dira).

siñale aguiria, beldur izateco da, esan dezaquedana da, ecusia dago.

Lehenbiziko biak izan ezik (eguia da eta fedeco gauza da, alegia) beste guztietan aditz batekin zerikusia duen adjetibo bat nahiz izen bat aurkitzen dugu: jaquiña, iritzia, esan, ecusia... Eta agian horrek esplikatuko luke hemen -LA atzizkidun konpletiboa agertzea eta, itxuraz behintzat egitura berdina duten beste perpaus hauetan, berriz, -T(Z)EA forma agertzea.

(8) *batec bere anima galtzea, gauza izugarria da* (225)

(9) *besteric esatea da heregia bat* (107)

Gauzak nola gertatzen diren uste dut argi dagoela. Zergatik diren horrela jakitea beste kontu bat litzateke. Hain zuzen (8) perpausaren ordeztu beste hau jartzea ez da zilegi:

(8') **batec bere anima galdu duela, gauza izugarria da*
Bestalde, zergatik esan daiteke, berriz, beste hau?

(8'') *(gauzarik) izugarriena da batec bere anima galdu duela.*

Jakina, perpaus hauek neuk neure kolkotik atera ditut, baina inork ez dit ukatuko arazo direla (ala *direnik?*).

3.—Antzeko egituratzat jo daitezke denbora adierazteko erabiltzen ditugunak ere. Hona hemen jaso ditudanen eredu-tzat eman daitezkeenak:

(10) *Aspaldi da iguesi zabilzala Jaunaren itzagandic*
(88)

(11) *Sei milla urte bezala dira Cain ara jachi zala* (178)

(12) *Urte betera dioa, dotrina batzuec adituta, Jaunac biotzean uquitu ninduala* (214)

4.—LA atzizkia ager daiteke, baita ere, perpaus moduzkoetan. Hauek gure gaurko aztergaia ez direnez, albora utziko ditugu. Norbaitek, hala ere, galde dezake zertan oinarrituta bereizten ditugun bi eratako perpaus horiek. Ez da zaila. Esanahiaz aparte, edozein aditzi lotuak agertuko zaizkigu, baina aditz horrek bere Izen Sintagma (objetoa, alegia) duela-rik edo inolako Izen Sintagmarik behar ez duelarik. Bestalde, -LA hori -LARIK-ez aldatzen badugu, esanahiak ez du inolako aldakuntzarik izango. Hona hemen zenbait adibide:

(13) *Orra, ceñ miragarria dan graciaren doai, eta apaindura, uqitu diran iru alde oetatic beguiratzen zayola* (36)

(14) *Arrituric, eta cer guertatzen zatzun eztaquizula gueratzten cera* (34) (4)

5.—Perpaua nagusia ezezka ematen denean

Gauza jakina da perpaua nagusia ezezka agertzen baldin bada, perpaua txertatuak -LA atzizkiaren ordez -NIK atzizkia hartzen duela askotan. Teoriaz behintzat, badirudi bi atzizkiak ager daitezkeela perpaua ezezka doanean. Kontua da, hala ere, zein den bien rteko desberdintasuna, zeren pentsa daiteke badela desberdintasunen bat... Bestela, nola esplika perpaua batzuren ezgramatikaltasuna-LA-ren ordez -NIK jartzen badugu ezezko testuinguru batean? Adibidez:

(7') **Ez da fedeco gauza, Jesusen neque-oñaceac izan ciranic neurriric gabe baliotsuac.*

Honen ez-gramatikaltasuna zeharo nabarmena dugu (7) perpauarekin konparatzen badugu (3) I⁵.

Dena dela, oraingoan behintzat gure *corpus*-etik kanpora atera beharko genuke, Agirre Asteasukoak, irakurri dudan zatian behintzat, ez baitu inoiz ezezko perpauetan -NIK atzizki hori erabiltzen. Egia da oso adibide gutxi jaso ahal izan dugula, baina jasotako guztietan, beti -LA atzizkia agertzen zaigu. Hona hemen adibide batzu:

---

(4) Bestalde, ohartzen gara, neretzat behintzat aski harrigarria den fenomeno batez alegia. Agirrek, guk erabiliko genukeen *partizipio burutua* + $\left\{ \begin{matrix} \text{ik} \\ z \end{matrix} \right\}$ egitura-
ren ordez, ia beti *P + La* dakarrela.

eta gueyenac vici dira becatuaren ur ustelac edaten dituela (41); *guertatzen da cenbait aldiz, ama (...) aurra ecin eguin duala egotea* (66); *Ecín iguerri bada (...)* *batayatu diteque guizon jaquintsu ascoren iritzian, esaten dirala itzac era one-* *tan...* (65)

Hau ia ia sistimatikoa da. Hasieran ez nion honi jaramon handiegirik egin baina, dena dela, *esanaz* eta *esanik* erako adizkiak oso gutxitan agertuko zaizkigu, -La atzizkidun perpaua behin eta berriro agertuko zaigun bitartean. Hala ere, adibideren bat edo beste eman daiteke: *aren fruta janaz vici citequean guizon* (481) *Orregatic, utziric quezca farregarri oec, arreta andia ipiñi bear degu* (11).

(5) Kasu hauetan, bestalde, argi dago zergatik ez den -ik atzizkirik agertzen. Perpaua kopulatibo baten sujetoa partitiboan, beraz mugagabea, joan ez daitekeen bezalaxe: berria egia da / *berririk ez da egia.

(15) *ez uste izan nolainai eman digula Elizak Sacramentu au* (80)

(16) *batzuec ez due uste, onezco damu, edo contricioa-requin Jaunagana biurtzera daudela beartuac* (185)

(17) *eciñ ucatu diteque, asco laguntzen duela liburu onac* (463)

(18) *Eztaquizue, zuen gorputz oriec dirala Espiritu Santuaren vicilecu edo Eliza?*

Ez dut oraingoz datu gehiegirik, baina agian -LA/-NIK bereizketa hiztunaren *presuposizio* desberdinetan egongo litzateke. Alegia, -LA-k konpletiboaren egia presuposatuko luke eta-NIK-ek, berriz, ez. Hala ere, agian -zorioneko agian-bereizi egin beharko lirateke (15) eta (16) perpausa. Esan nahi da, behar bada, bereizketa horrek ez lukeela agintezko aditz formetarako balioko. Hau dena susmo mailan utzi nahi nuke, zeren Agirrek ez baitigu gehiagotarako oinarririk ematen. Baina zenbaitetan, edo zenbait aditzek, nahiz eta ezezka emanak izan, beren konpletiboari -NIK atzizkia hartzen ez uzteak zerbait esan nahi duela iruditzen zait. Baina oraingoz behintzat hipotesi bat besterik ez da. Hobeto aztertu beharko litzateke eta, Riverok espainolarekin egiten duen bezala⁶ ikusten saiatu zer gertatzen den esaldi horiekin zenbait transformazio jasan arazten zaienean, "ezeztapenaren garraiatzea", "sujeto baliokidearen ezabatzea" eta abar. Baina oraingoz, eta ezin bestean, galdera hor uzten dut beste baterako.

6.—*Perpaus konpletiboak aditza batzutan subjuntiboan darama.*

a) Deklaratibo soilak izan gabe agindu bat edo eskari bat adierazten dugunean, subjuntiboa ager daiteke perpaus konpletiboan:

(19) *eta emengo legueac aguintzen du, ecarri ditezela jayotzatic amar egunen barrumbean* (68)

(20) *eta agindu zuan, quen cequiola Erreguiñari vicia* (74)

(6) M.ª Luisa RIVERO, "El modo y la presuposición", bere *Estudios de Gramática Generativa del Español* liburuan, 39-67 orr. Eta baita, liburu berean, "Estudio de una transformación en la Gramática Generativa del español: el Transporte de la Negación" 19-35 orr.

Baina *agindu* aditzaz aparte beste zenbait aditzekin ere agertuko zaigu era bereko agitura:

(21) *Cer aditzera ematen ote digu S. Pauloc itz oetan? Beguira deguiogula bacoitzac bere biotzari* (438)

Perpau nagusian agertzen diren aditzak honako hauek dira: *deitu, dio, erakutsi, esan, erregutu, eskatu, gaztigatu, hotsegin*.

b) Inolako perpau nagusirik gabe, azaleko egitura behintzat, agertzen da SUBJ + LA erako egitura.

(22) *oec izan ditezela guchi, edo asco, quentzen, eta barcatzen ditu Comunioac* (383)

(23) *Miñance au izugarria da, nondic nai beguira daquiola* (402)

Hauek baino "normalagoak" —nere belarrietarako behintzat— beste hauek dira:

(24) *Nere Cristaua, etzaitzela engañatu munduaren losencha eta erausiaquin* (308-309) (7).

7.—Zehargalderak

Hasieran esan dudan bezala, nere kezkarik nagusiena, hasieran, -LA/-NA berizkuntza zen. Horregatik, zehargalderen arazoa ez zitzaidan kontutan hartzekoa iruditu, zehargalderetan beti atzizki bera agertzen baitzaigu: -N. Problema, agian, atzizkiarena ez, baizik zein aditzekin egin daitezkeen era honetako galderak, hori izango litzateke. Zeren begien bistakoa da edozein aditzekin ez daitekeela zehargalderarik agertu. Kontua, hortaz, galderazko konpletiboak amititzen dituzten aditzak zein diren jakitea izango litzateke. Baina

---

(7) Subjuntiboarekin gora eta behera ari garenez, aipatu beharko lirateke beste egitura batzu ere, nahiz eta -LA atzizkirik ez eraman. Adibidez, *beldur*-en inguruan agertzen zaigun subjuntiboa:

—*egin dituzu (...) batzuetan aur asco izan ditzatzun beldurrez* (244) Perpau hau *etorri dediñ arte* eta antzekoen tankerakoa dela esango nuke. Holako perpau denborazkoak ugari aurkituko ditugu Agirrerenagan. Baina agian, beste hau ez da era horretakoa:

—*beldurtu zan Josue, illundu cequion etsayac osotoro desequin baño len* (360)

Agian azken hau ere konpletibotzat hartu beharko da edo, bestela *illundu cequion beldurra*-tik deribatu.

nere lantxo honek bere mugak dituenez, arazo hori lanaren mugetatik kanpo uzten dut.

Hala ere, aipatu nahi nuke, zehargalderak direla eta, zenbait aditzen jokabidea galderei edo galdetzailerei buruz. Adibide batekin hobeto ulertuko da:

(25) *Certaco etorri dala uste dezu?* (463)

Certaco etorri da? galdera dela argi dago. Hala ere, ez dugu -N atzizkia aurkitzen. Horrek zer esan nahi du, ez gaudela zehargalderaren aurrean? Badirudi ezetz, ez dela zehargaldera. *Uste* bezalako aditzek, nonbait, permititzen dute menpean duten perpausetik zenbait atal kanpora ateratzea. Kasu honetan galdetzaila izan da kanpora atera duguna transformazioren baten bidez. Eta, horregatik, (25) perpausa beste perpaus bati txertatua agertzen bazaigu, *certaco* galdetzaila *uste dezu*-rekin doala ikusiko dugu eta ez, *etorri da*-rekin:

(26) *Galdetu dizut certaco etorri dala uste dezun*
edo agian hobeto:

(26') *Galdetu dizut certaco uste dezun etorri dala*

-N atzizkia *uste dezu*-ri erantsi behar izan diogunez, bistan da *certaco* goiko perpausera igo zaigula. Perpaus txertatutik elementuak ateratze hau ez omen da posible aditz faktiboekin eta hau izango litzateke sakoneko egitura berezia proposatzeko arrazoi bat (8). Datu asko izan behar dira kontutan fenomeno sintaktikoak eta semantikoak aztertzerakoan, baina hau izango litzateke bat. Ez dugu honetaz gehiago esateko astirik. Baina hor dago datua.

b) *Aditz izenaren erabilera*

Hemen gure datuak bi sailetan banatu beharren aurkitzen gara. Zeren perpaus nagusiko zenbait aditzek beti forma hau eskatzen du bere konplementoan, baina beste zenbait

(8) Ik. P. Kiparsky eta C. Kiparsky, "Hechos", in V. Sánchez de Zavala, *Semántica y sintaxis en la linguística transformatoria* 2 gn. alea, 59 eta hurr. orr. eta baita, John Robert Ross, *Constraints on variables in Syntax*, 66Z-68.

Hain zuzen, *certaco etorri dala uste dezu?* galde badaiteke ere, **certaco etorri dala jaquin dezu* ezin daiteke galde. Horrek esan nahiko luke, agian sakoneko egitura berezia dutela perpaus batak eta besteak. Hala ere, ikus kiparskytarren lanak daraman 9-grn. oharra.

aditzekin, berriz, -LA atzizkiduna eta -T(Z)EA, biak, agertuko zaizkigu. Eta hemen ere galde daiteke zein den bien arteko desberdintasuna, desberdintasunik baldin bada. Beste hizkuntzetan, ingelesez adibidez, zenbaitek bientzako sakoneko egitura berdina proposatu izan du (9). Baina ez dirudi gauzak horrela direnik. Euskaraz ere aztertu behar den puntu bat dugu. Hemen, datuak aurkeztuko ditugu, beti bezala.

= Hortaz, zenbait aditzek, beren menpekoan -T(Z)EA bakarrik onartzen du. Hona hemen adibide batzu:

(27) *eta cenbat costa citzayon Jesus onari doai au guretzat irabaztea* (631)

(28) *David Erregueac damu zuan testamentuco cucha Jerusalemen ez eduquitzea* (429) (10)

Hona hemen beste zenbait aditz -T(Z)EA erako konplementoa daramatenak: *debekatu, deitu, ekarri, egon (dagoca), eman, eragotzi, etorri, galerazi, gertatu, kendu*.

Nominalizazio hauetan betidanik bereizi izan ditugu batzu besteengandik, batzu beste batzu baino "izenago" edo, agertzen zaizkigulako. Adibidez, agian, ez genituzke zaku berean sartu behar honako bi perpausotan agertzen diren nominalizazioak:

(29) *ascotan guertatzen da, Cristaua arquitzea confesioac berritzeco premian* (139)

---

(9) Baina "Nuestro análisis de las presuposiciones en el sistema de la completivación constituye un buen ejemplo de la relación entre sintaxis y semántica, y nos permite subsanar un error que se ha cometido en la mayor parte de los trabajos realizados en sintaxis transformacional; error que consiste en suponer que diferentes tipos de complementos (cláusulas con *that*, gerundios, infinitivos) tienen todos la misma estructura profunda y por tanto son semánticamente equivalentes", P. eta C. Kiparsky, "Hechos", 76. orr.

Ik. baita V. Demonte, *op. cit.* 5. kapitulua.

(10) Baina bigarren perpaus honen ondoan beste hauek ere agertuko zaizkigu:

– *Urliari neque andi gabe damutuco zayo mandamentu batzuen contraco becatuaz, ¿baña lagun gaiztoaquin biltzeaz?* (165)

– *Berendiac errez damu izango du lagun urcoari bota cion birauaz; baña ez, duana, eta ez duana edariari emateaz* (165)

Eta baita, azkenean, partizipio burutuaz baliatuz ere:

– *Damu det zu ofendituaz* (195)

(30) *Ez dezazula, dio, egunetik egunera luzatu Jaunagana biurtzea* (186)

Agian azken perpaus honi sujetoa agerian jarri beharko bagenio, genitiboan jarriko genioke, (29)-k nor kasuan duen bitartean.

(30') *Ez dezazula (...) luzatu zure Jaunagana biurtzea.*

(30'') *Ez dezazula (...) luzatu zu Jaunagana biurtzea*

Bestalde, perpaus hauen "izentasun mailan" beste aukera batzu ere ager dakizkiguke, erakusleak eta adjetiboak direla tartean:

(31) *Jaungoico Gucialduna bera sua eracequitzen, eta vizcortzen ari dala esate au da adierazteco...* (269)

(32) *ceren guertatu diran gauza nazcagarriac aitatze utsac ciquindu litzaquean zuen gogo, ta biotzac* (249)

= Baina arazoa da zenbait aditzek bi eratako konplementoak onartzen dituztela. Hona hemen *Eracusaldiac* liburuak eskaintzen dizkigun adibideak:

1) Aditu:

(33) *Cer aditzen dezu confesioaren icenez? Aditzen det eguindaco becatuac airtortzea edo esatea barcatzeko escua duan Apaizari* (231)

(34) *Cer aditzen dezu (...)? Aditzen det, comunioco Sacramentua artu bear degula...* (437)

2) Agindu:

(35) *aguindu cenduan cere estadu edo vicimoduan obra onakin arguieguita* (89)

36. *eta ordutanik aguindu cenduan, icasico cenduala Jesusen legue Santa* (88)

3) *Izan*: Lehenago aipatu ditugu honi buruzko zenbait gorabehera.

4. Iritsi:

(37) *onela iritsico dezu, beticotasun gucian zure Jaunarequin Ceruan vicitzea* (309)

(38) *fedearen arguiarequin iristen degu, eguin dezaqueala Jaunac...* (361)

Hemen, agian, *iritzi* bi zentzu desberdinetan hartua dago.

5) *Eritzi*:

(39) *Orregatic gauz egoquia deritzat, Comunioco liburuac asmo onen gañean dacarrena ugarisêago azaltzea* (200)

(40) *Bâderitzat, nere Cristaua, aditzera eman ditudan gauz oetatic iguerri dezaquezula...* (147)

Bi perpau hauetan, -T(Z)EA formakoa eta -LA duena leku desberdinean txertatuak agertzen zaizkigu. (39) perpaua agian hobeto legoke *azaltzea*-ren ordez *azaltzeari* esango balu. Baina arau horren kontra jo gabe ere zuzentzat eman daiteke perpau hori, honela ulertzen badugu, hots: (...) *ugarisêago azaltzea gauz egoquia dela deritzat*. Gauzak honela badira, *eritzi* aditzaren mende doan konpletiboak beti -LA atzizkia eramango luke.

6) *Erabaki*:

(41) *osotoro erabaquitzen du bertatic beti betico utzitzea becatu diran gauza guciac* (202)

(42) *Elizaco Concilioac erabaqui zuen, balio duala eregeac emandaco batayoac* 60

7) *Ikusi*:

(43) *Bein baño gueyagotan ecusi da (...) beco erza escuetan artzea* 458

(44). *eta ecusten dezu bacoitza dagoala ninicaz, edo motez betea* (42)

8) *Uste*:

(45) *Onela uste izan dezaquegu gure egunac ongui bucatzea, eta betico vicitza iristea* (280)

(46) *Era onetan uste degu, emendic aurrera Zu biotz garbiarequin artzea, zure gracian irautea...* (457)

(47) *uste osoa daucat Jaunagan, ecerc ere galerazoco ez didala nere Jesus ona amatzea* (202)

(48). *Luteroc (...) uste izan zuan, Cristau guciac duela Sacramentu au emateco escua* 110

(49). *Uste det (...) beñ, eta berriz jarrico litzaqueala erioztzaren perillean* (36)

Eta hauekin batera, beste hauek ere aipatu beharko lirateke:

(50) *Eta onela garaitu uste dezu oitura gaiztoa?* (406)

(51) *Onen gañean itzeguin uste det luzaro* (106)

Uste gaur egun aditzat hartu ohi dugu, nahiz eta izen gisa ere funtzionatu. Dena dela, gaur egun, *usteko* eta antzekoak tartean direlarik, aditzat hartzen dugu. Bestalde, oso elementu interesgarria iruditzen zait eta horregatik eman ditut hainbeste adibide. Izan ere, ez nago ziur (45) - (49) perpausetan agertzen den *uste* hori zentzu berean hartu behar ote den kasu guztietan. Bestalde, ezezka agertzen zaigunean ere gauza bereziak gertatzen direla uste dut. Nik ez dakit nola aztertu behar diren datu hauek, baina hor gelditzen dira. (50) eta (51) perpausak ere pentsa arazi egin behar ligukete, tartean zenbait transformazio direla baitirudi, edo, baita, agian *uste* izen bat baldin bada, *itzeguin uste* izen elkartutzat har genezake. Edo, agian aditz elkartutzat. Ez dakit.

9) *Behar*:

(52) *Bear da beñic beñ becatutic aldeguitea* (353)

Baina honen ondoan beste hauek ere aurkituko ditugu:

(53) *arreta andia ipiñi bear degu*

(54) *Ceruraco eguin bear dituan lanac* (31)

Behar-ekin normalki erabiliko dugun egitura (53) eta (54)-koa da. (52) esaldi horren esplikazioa, nolabait, ordenuan bila liteke. Hori iruditzen zait. Edo, bestela, zein da (52) eta (52') perpausen arteko arteko desberdintasuna?

(52'). *Becatutic aldeguin bear da beñic beñ*

Uste dut, *nahi*-rekin gertatzen den gauza bera gertatzen dela *behar*-ekin ere.

10) *Nahi*: Hau ere, *uste* eta *behar* bezala, batzutan aditz gisa eta beste batzutan izen gisa agertuko zaigu. Hemen aditzat hartuko dugu eta bere jokabidea aztertuko. Aztertuko edo aurkeztuko, agian hobeto, zeren *nahi*-ren jokabidea ongi aztertu beharrekoa dela uste dut, hemen egin dezakegun baino hobeto, alegia.

Agirreren arauera, hiru posibilitate bereziko ditugu:

a. 53. *Nai luque* Elizac confirmatu guciac *bendicio au artzea* (96)

IS₁   IS₂

Perpaus honetan bi izen sintagmak desberdinak direnez (*elizac* eta *confirmatu guciac*), ezin daiteke bigarren izen sintagma ezaba eta, bestalde, -T(Z)EA forma agertuko zaigu.

b. 54. (Jesusek) *Nai izan zuan gure artean gueratu* (339)

Honen azpian duguna hau da: *Jesusek nahi izan zuan* [*Jesus gure artean geratu*]. Bi izen sintagmak berdinak direnez, perpaus txertatuko IS ezabatu egiten da eta -T(Z)EA gabe -TU forma agertuko zaigu.

Bi kasu hauetan gertatzen dena izango litzateke, ordena kontuak gora behera, arautzat eman ohi den jokabidea.

c. Hala ere, (54) perpausean betetzen diren baldintzak betearren, bi IS-ak berdinak izatea, alegia, Agirrereangan -T(Z)EA forma izango da normalena:

(55) *nai izan zuan gugana etortzea, eta gure artean, eta biotzetan egotea* (338)

(56) *Egarri andiarequin nai izan det apari au zuequin eguitea* (339)

Agian ordenak badu zerikusia jokabide honetan. Normalki perpaus txertatua perpaus nagusiaren ondoren jartzen duenez eta sarritan urruti samar gelditzen denez aditz nagusitik, normala izan liteke ia ia sistimatzat hartzea jokabide hori. Hala ere, dudarik gabe formarik ugariena izen sintagmen kidetasun hori kontutan hartu gabe, -T(Z)EA jartzea baldin bada ere, perpaus txertatuak elementu gutxi dituenan eta *nahi*-ren aurrean doanean, partizipio burutua ere agertzen zaigu:

(57) *Sacramentu au artu nai duanac...* (46)

Perpas txertatuak hartzen duen forma desberdin horrek bere ondorioak ditu aditz nagusian ere.

Perpaus txertatuko izen sintagmek (*nor*, *nork* eta *nori*-k) komuntadura ezartzen diote aditz nagusiari, *nahi*-ri, kasu honetan:

(58) *Sakramentu hau hartu nahi dut*

(59) *Sakramentu hauek hartu nahi ditut*

(60) *Sakramentu hauek gizonari eskaini nahi dizkiot*

eta abar.

Baina:

(61) **Sakramentu hauek gizonari eskaintzea nahi dizkiot*

(61') *Sakramentu hauek gizonari eskaintzea nahi dut*
(11)

Hau oso aditz gutxirekin gertatzen da. Ez dakit *ezin* eta *ohi* aditzat hartu behar diren, baina askotan *nahi*, *behar* eta *ezin* eta *ohi* testuinguru berdintsuan agertzen zaizkigu. Hala ere, desberdintasunak baldin badira, *nahi*-k perpaus txertatuko sujeta ez bezalakoa eraman dezakeelako gertatzen dira. Esan nahi da, *nahi*-ren sujeta eta perpaus txertatuarena desberdinak izan daitezke. Horregatik, -T(Z)EA forma. Baina, *behar*-en sujeta eta perpaus txertatuarena berdinak izan ohi dira normalki:

(62) *nik [zu joan] behar dut* $\implies$? *nik zu joatea behar dut*

Dena dela, *ezin*-ek eta *ohi*-k ez dut uste inolaz ere amestitzen dutenik sujeta desberdintasun hori.

Bestalde, *ezin*-ek eta *ohi*-k oso lotura handia dute ondoan duten aditzarekin. Aditz hori nor-erakoa bada, laguntzaile gisa *da* agertuko da. Nor-nori erakoa bada, berriz, *zaio*. Nor-nori-nork erakoa izanez gero, aditzaren laguntzailea *dio* edo izango da. Baina *behar*-ekin eta areago *nahi*-rekin jokabidea nahiko asimetrikoa da: *nik garaiz joan behar dut baina ni zuri garaiz joan behar natzaizu* (eta ez, **dizut*) (12).

(11) Bestalde, *nahi*-k eta *nahiago*-k jokabide desberdina dute:

– **Sakramentu hauek gizonari eskaini nahiago dizkiot*

– *Sakramentu hauek gizonari eskaintzea nahiago dut.*

Hala ere, nahiago-rekin -*tu* forma ere ager daiteke konparatzen diren terminoak bi direnez, lehenbizikoan:

– *nayago zuala munduarenbucaeraraño suscobide batean ibilli, ecen ez berriz ere ura ecustea* (35)

(12) *Nahi*-ren jokabidea autore zaharrengan aski bitxia gertatzen zaigu askotan eta agian bere adiztasuna zalantzan jartzen digute. Axularrek eta Etxeparek badituzte esenplu bitxi samarrak gure gaurko eta hemengo belarrietarako. Hona hemen, LAPITZEK ematen digun adibide bat: *Nahi bazare gurekin ethorri idekiko darotzugu* (35 orr.).

Hala ere, *ezin*-en adiztasuna zalantzakoa denez, ez ditugu Agirreren testuan honi dagozkion gorabeherak kontutan hartu. Hala ere, erdi laguntzaile gisa agertzen diren elementu hauekin zer egin erabaki beharko litzateke: aditz soiltzat hartu behar diren, laguntzailearen barnean modal antzeko zerbaitzat, ala zer (13). Horretaz, eta *nahi*-ri dagozkion kontu hauek denak nolabait uzteko, esango genuke *nahi* aditz gisa agertzen zaigula. Sujetoak korreferenteak direnean, *behar*, *ezin* eta horiekin batera doala, baina beste guztietan —eta Agirrek gehienetan ez dio kasurik egiten sujetoen kidetasun horri— beste edozein aditzekin batera doala, *erabaki*-rekin batera adibidez.

Eta amaitzeko.—Ez dut aurrera jarraitzeko asmorik, gaurkoz. Honelako lanak ondorioekin, konklusioekin amaitu ohi dira. Zoritxarrez, ondorio garbiegirik ez dut uste atera daitekeenik nere lan honetatik. *Corpus* txiki bat deskribatzen saiatu naiz baina hortik aurrera gauza gutxi aurreratu dugu. Beraz, atera daitekeen ondorio nagusia hau izango litzateke, gauzak hobeto eta gehiago aztertu behar direla, *corpusa* zabalagotu egin behar dela eta datu gehiagorekin jokatu, soluzioak bilatzen saiatu. Hemen galdera edo arazo batzu harrotu dira besterik ez. Erantzunak, badaezpadakoak izango badira ere, egunen batean etorriko dira. Hori espero dut.

---

(13) Adibidez, Violeta Demontek Hadlich-en planteamendua gaitzetsiz beste bat proposatzen du: "si no hay razones para establecer diferencias entre verbos auxiliares y no-auxiliares, no hay que pensar en consecuencia, que los infinitivos vinculados a estos verbos, se generen como parte del constituyente auxiliar. Pero, por otra parte, la prueba de que no existe una distinción entre auxiliares y no auxiliares no determina que estos infinitivos no nominales que estamos considerando sean oracionales. Es posible postular, por ejemplo, un SV que se describa como un verbo seguido de otro verbo: SV → V SV, *op. cit.* 163 orr.